

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՄԱՐԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԾ

Ինչ որ իրապես կը պակսի մեզի. — Ինչո՞ւ այսօրուան մարդոց կեանքի ներքին կշռոյթը վրդովուած է այնքան: Ի՞նչ կայ հոն չափազանց, կամ ինչ է որ կը պակսի իրեն: Անբնականոն՝ կարգի մը տալնայն է միշտ: Հոգիները անկարգութեան մատնուած են: Բնականօրէն շրջուած է: Նիւթը հոգիէն առաջ կ'անցնի, միտքը խղճէն առաջ, և խիղճը, հոն ուր մարդը կ'ուզէ լսել անոր ձայնը տակաւին, կը յաւակնի անգիտանալ զԱստուած: Այսպէսով է որ կատարեալ է չարիքը: Յառաջադրուած վերջին այս եզրն է որ կը շահագրգռէ մեր մտածումը:

«Քաղաքակրթութիւնները կ'ելլեն Աստուծոյ գաղափարէն, ինչպէս գետ մը իր ակէն», կը գրէր Էտկար Բիւնէ: Կէօթէ կ'արտայայտէր միւսնոյն մտածումը ըսելով թէ «Աստուած կը բռնէ աշխարհը իր ձեռքերուն խաղաղութեան մէջ», տեսնողի խօսք, բանաստեղծի խօսք:

Եւ այս երկուքին մտածումը այն էր թէ մարդկութեան ստացումները կախում ունին անոր ինքն իր մէջ աճումէն, թէ այդ աճումը կախում ունի իւրաքանչիւր հոգիի մէջ կարողութիւններու ներգաշնակութենէն, և առարկաներու նուիրակարգութենէն, և թէ Աստուծոյ տեղը բարձրագոյնն է, յայտնուելով այդպէս իբրեւ պայմանը այդ ամենուն:

Գիտենք արդարեւ թէ Աստուած հիմն է բարոյական կարգին: Նկատենք միայն թէ հոս պահանջուած սրտերու ներգաշնակութիւնը, կ'ենթադրէ գերագոյն կանոնի մը ընդունելութիւնը, անվիճելի և առաջին արժէքի մը գնահատանքը, որ կուտայ միւս արժէքներուն և կանոններուն, և անոնց հիմունքին հետ անոնց սահմանները:

Ներքին Աստուծոյն բացակայութիւնը, մարդը կը մատնէ հոգեկան այն տարրալուծման, որուն ահաւոր ձգտումը կայ արդէն իր մէջ: Բարոյական անձնաւորութեան շիջում, կրայոյզ վիճակ, մեղաւոր տրեղաւորութիւն, գործնական ֆրոյտականութիւն, վրուստականութիւն, ժխտականութիւն, բի-

բանտեղականութիւն, այն ատեն պիտի դառնան ըլլան ճշմարտութիւնը: Ահաւոր ճշմարտութիւն, որուն զիտութիւնն ու ճարտարմտութիւնը կը հայթայթեն զուգադիր մը որ կը բազմապատկէ վտանգը, կարծելով ամէն ինչ երաշխաւորել: Ասոր համար չէ՞ որ ըսուած է «խնդրեցէք նախ զարքայութիւնն Աստուծոյ եւ ճշմարտութիւն նորա, և այն ամենայն յաւելցի ձեզ» (Դկ. ԺԲ. 31): Աստուծոյ արքայութիւն, այնպէս, բարիքի թագաւորութիւնը՝ երկնաւոր Հօր հովանիին ներքեւ, եւ իբրեւ յաւելեալ բարիք անկէ մեզի հոսող, այս կեանքին մէջ իւրաքանչիւրին եւ ամենուն համար մատչելի բոլոր երջանկութիւններ, գեղեցիկ ծրագիր մը չէ՞ ստիկա:

Աստուած քննամի՞ է կեանքին. — Եւ սակայն հաւատացուցած են մարդոց թէ Աստուած թշնամի մըն է կեանքին. և իրաւ ալ այդպէս կը թուի, երբ նկատի ունենանք թէ Աստուծոյ պաշտօնական բարեկամները, եթէ կարելի է այդպէս ըսել, իրենք ինքնին բուն իսկ ապրողներ չեն. չեն բացուիր այն բոլոր բաներուն որոնք կարեւորութիւն ունին մեր գոյութեան մէջ, և պիտի կրնային ծառայել զայն զարգացնելու կամ պճնելու:

Մարդկութիւնը կ'ուզէ ապրիլ, և ահա որ կարգ մը կրօնական մարդիկ, կարգ մը խումբեր, կարգ մը տարիքներ կը թուին բռնուած ըլլալ անշարժացնող անցեալապատկենէ մը, չոր աւանդապատկենէ մը, անխիւս և անզօր ձեւապաշտութենէ մը, խրած ստացուած դիրքերու վրայ կամ մըտայնութիւններու որոնք թշնամի են ամենաանհրաժեշտ եղաշրջումներու և պատշաճեցումներուն անգամ:

Բայց ճիշդ է գնահատել կրօնքին ծառայութիւնները ըստ անոնց, որոնք զայն անհոգի մարմնի մը կը վերածեն, կամ առնուազն նիրհող հոգիի մը: Պէտք է զայն դատել ըստ ինքեան և ի հարկին անոր սկզբունքները վերլուծեցնելով իր պաշտպաններուն. անոնք անհետեւական մարդեր են յաճախ, մեղաւորներ միշտ. բայց ճշմարտութիւնը կախում չունի իրենց տկարութիւններէն:

Ընդունինք թէ իրենց պատճառաւ, և կամ ցաւալի թիւը ըմբռնումներու հետեանքով, ոմանք կրցած են Աստուծոյ գաղափարին մէջ տեսնել, գործունէութեան հա-

մար քիչ օգտակար, և նոյնիսկ անդամալուծիչ մտադրաւում մը. ասիկա սակայն նախապաշարում մըն է, որմէ հարկ է ետ գալ այն պահուն մանաւանդ, ուր անձկութեամբ կշռելու վրայ ենք մեր բոլոր ոյժի աղբիւրները:

Գէշ ըմբռնուած Աստուծոյ հաւատքը, շատ չարիք է ըրած. բայց լուսաւոր և ուղիղ հոգիներէ դաւանուած այդ հաւատքը հրաշալիքներ կը գործէ: Մեզմէ միայն կախում ունի, չփակուիլ սա անհեթեթ երկայնաբանութեան մէջ, թէ՛ անոնք որոնք ունին լաւ սկզբունքներ չեն յառաջանար այլևս. իսկ անոնք որոնք կը յաւակնին յառաջանալ, կը մերժեն լաւ սկզբունքները: Դաւանինք ճշմարիտը, և գործել տանք անոր:

Աստուծոյ գաղափարը իր ամբողջ պարունակութեամբ, իր բոլոր հետեանքներով, քաղաքակրթութիւններու կը հայթայթէ իրենց խտէալ վախճանները. ան կը պաշտպանէ զանոնք խոտորումներէ, ան կարճ կը կապէ կործանարար վարդապետութիւնները եւ ընթացքները. կարգաւորող եւ մղող, ան՝ կը ձգտի էականութեւ և ոյժերու ներդաշնակման. ան՝ զանոնք կը պաշտպանէ իրենց ցրումին դէմ, առաջքը կ'առնէ անոնց քասօսին, կ'ըլլայ աղգակ խաղաղութեան և կարգի, սիրոյ և ամման, փոխանակ պայքարներուն և մշտական վերակսումներուն:

Աստուծոյ մտածումը կը հեռացնէ զմեզ այս աշխարհէն, կ'ըսեն. այո, որքան որ աշխարհը անկման փորձութիւն մըն է եւ առարկայ մը եսապաշտութեան. բայց այդ մտածումը կը մօտեցնէ զմեզ աշխարհին, որքան որ այս վերջինը ինքն իսկ գործն է Աստուծոյ. Աստուծոյ գործունէութեան դաշտը, յոյսը Աստուծոյ և իր հայրական նախախնամութեան: Չէ կարելի ինքզինքը տալ Աստուծոյ սիրոյն, առանց հետեւելու անոր զառիթափին: Այդ սէրը ստեղծագործող է. անով մենք ևս կ'ուզենք կեանք ստեղծել. փրկող է ան. անով կ'ուզենք վեր բարձրացնել և խաղաղեցնել աշխարհը: Հեռի հրաժարողութենէ, ատոր համար պէտք պիտի ըլլայ ձեռք առնել բոլոր արժէքները՝ ծանօթութեան արժէքներ, եւ գործնական արժէքներ, անոնցմով կազմելու համար մենք մեզի գործունէութեան արդիւնաւոր գործիքներ:

Աստուծոյ մտածումը կը ներշնչէ խո-

նարհութիւն. բայց տկարութիւն մըն է արդեօք այդ վսեմ խոնարհութիւնը որ մարդկութիւնը կը դնէ իր ճշմարիտ տեղը, Աստուծոյ գահի ոտքին, հպարտ՝ իր դուստրը ըլլալուն, եւ ունենալ բարձր առաքելութիւն մը իր տիեզերքին մէջ: Անհուն այն անապատը՝ ուր կը դնէ մեզ անասունածութիւնը, անշուշտ նուազ զօրացուցիչ է. ան մեզ կ'ընէ կորսուած զաւակները ըստեղծագործութեան, սահմանուած՝ լիլիութեան և անօգուտ գործի մը:

Պաշտամունքը, մեծարանքը, ամենազսեմ և ամենարեղուն պաշտօններէն մէկն է հոգւոյն: Բայց մենք զայն այլեւս չենք հասկնար: Մենք կ'երազենք՝ արտագրութիւն և սպառում, ծախսեր և հասոյթներ: Յառաջդիմութիւնը մեզի համար մոլորակին շուրջ աւելի արագ վազելն է, և մեր խեղճ գասակարգերը աւելի շատ նիւթական հանձնքներու բարձրացնելն է: Այս բոլորը լաւ պիտի ըլլար, իր կարգին. բայց միայն զայն հետապնդելով հոգիները կը ցամքին, կը կարծրանան, կ'եղծանին, եւ կամ կը վհատին: Ձիւն կ'արժէ՝ մը կը սպրդի այն սրտերուն մէջ, զորս գոհացնել թուած է յաջողութիւնը. դառնութիւն մը՝ միւսնեւրուն մէջ: Մարդիկ կեանքին հետզհետէ նուազ կը կապուին որքան ան կը բարգաւաճի. և մարդիկ յուսահատօրէն կը կառչին անոր երբ անիկա խոյս կուտայ իրենցմէ: Ներքին ոչ մէկ հաւաստարկչութիւն. վասն զի առանցքը կը պակսի. և հոգիներու անկայունութիւնը չէ՞ միթէ որ կը սարսէ քաղաքակրթութիւնները:

Հեռու՝ թշնամին ըլլալէ կեանքին, Աստուծոյ, անոր ճանաչողութեան համար պատկերացման կեդրոնակէտն է. կենսաւորողը՝ բարոյական ներշնչումով, երաշխաւորողը՝ իր օրէնքով, դատաւորը՝ այն ելքերով զորս կը հայթայթէ ան՝ մարդոց ճիւղին: Հոգին մոռնալու վրայ է թէ ինք անմահ է, եւ կը մեռնի այդ մոռացման պատճառաւ: Բոլորովին դարձած դէպի աստեղը, ան ցամքիլը կը տեսնէ իր հոգեւոր կեանքին, և իր բարոյական խղճմտանքին. ան շուտով հակամէտ կը դառնայ չարաչար գործածել ամէն ինչ և ինքզինքը, մանկու մըրցակցութեան և պայքարի՝ կեղծ բարիքներու համար. և հոգ է, հոգ միայն, որ ընդհանրական անկարգութիւնը կ'առնէ իր սկիզբը:

Մեր գրադէտներէն մին վերջերս կը պահանջէր, «նաւազախումը մը գանձով բեռնաւոր վաղեմի նաւուն համար»։ Իրաւունք ունէր. բայց նաւազախումը չի բաւեր, կողմնացոյց մը պէտք է, աստղ մը պէտք է։ Ի դուր չէ որ Փրկիչ Աստուած, Յայտնութեան մէջ ինքզինք կոչած է Աստղը առաւօտուն։

Քրիստոնեայ Աստուածը. — Քրիստոնեայ մը պիտի աւելցնէր թէ աստուածայինին գործօն աշխատակցութիւնը հոգեւոյն մէջ, եւ ոչ միայն անոր մտածումը եւ պաշտամունքը, առաջին անհրաժեշտութիւն մըն է։ Կարելի չէ մինակը ինքզինքը զարգացնել, ինչպէս որ կարելի չէ ինքզինքը ստեղծել, այդ երկուքը նոյն բանն են։ Զարգացում մը՝ ստեղծագործութիւն մըն է միայն որ կը շարունակուի։ Հեռացած իր հոգեւոր ստեղծիչէն, և զրկուած անոր օժանդակութենէն, մարդը, կիցայ նիւթականութեան շաւղին մէջ։ Եթէ այն ատեն կը կարծէ յառաջդիմել, վասնզի ան մեքենականութիւններ կը լարէ և կը յաջողցնէ գիտուն կազմակերպութիւններ, իրականութեան մէջ աւելի եւս կը խրի անոնց մէջ ինք. իւրաքանչիւր օր աւելի ամրապէս կը շղթայուի ինք Պրոմէթէի քարաժայռին, և անգղը կը փաղաղէ զինքը։

Այսպէս կոչ ընելով շնորհքին, այսինքն կրօնքին, իր ամենէն յատկանշական եւ նուիրական բաժնին մէջ, կը հեռանանք քիչ մը մեր առարկայէն, բայց անկասկած է որ եթէ մենք մօտեցանք Աստուծոյ հարցին, ատրկա վերացական աստուածեանութեան մը ինչպաստ չէր, որ քիչ օգտակար պիտի ըլլար, եթէ ան չճշգրտուէր և չզոյացաւորուէր կրօնական կեանքի մը մէջ։ Ծանօթ է սա խօսքը 19րդ դարու մեր սրամիտ մարդերէն մէկուն. «աստուածեանը մարդ մըն է որ իր կարճ գոյութեան մէջ, ժամանակ չէ ունեցած անաստուած ըլլալու»։ Արդարեւ, Աստուծոյ դաղափարը՝ կրօնական ձևի մը տակ միայն գործած է այս աշխարհին մէջ։ Աստուածեանութիւնը անորոշ իմաստասիրութիւն մըն է միայն. ներկայ քաղաքակրթ աշխարհը իր զաւակը չէ, այլ քրիստոնէութեան զաւակը, և բոլոր այն արժէքները որոնք կը մնան մեզի, և որոնք նոր կը կարծուին՝ մարդկային անձին յարգանք, հաւասարութիւն կեանքին առջև,

աշխատանքի սրբութիւն, անհատներու և ժողովուրդներու եղբայրութիւն, անջատուած բեկորներ են այն բանէն, որ անոնց միութիւնը և զօրութիւնը կը կազմէր, որ է քրիստոնէաբար ապրուած հաւատք մը Աստուծոյ։

Ապագային համար ևս նոյնը պիտի ըլլայ, այլապէս չհր պիտի ըլլար ոչինչ։ Ինչ որ պէտք է քաղաքակրթութիւնը փրկելու համար, «իմաստասէրներու և զիտուններու աստուածը» չէ միայն, այլ «Աբրահամի, Իսահակի և Յակոբի Աստուածը»։ այսինքն, պատմութեան մէջ իրապէս գործող Աստուածը. ամբոխներուն Աստուածը և հոգիներուն Աստուածը, Աստուած մը որուն կարելի ըլլայ խօսիլ և որ պատասխանէ, զոր կարելի ըլլայ ոգեկոչել և որ օգնութեան հասնի, զոր կարելի ըլլայ սիրել, և որ սիրէ, զոր կարելի ըլլայ վերականգնելու կոչել, և որ դատաւոր կանգնի, որ ունենայ ամենուն համար բարերար կամք մը, և որ զայն յայտարարէ. որուն գործին կարելի ըլլայ օժանդակել, և որ օգնէ ձեզի՝ ձեր գործին մէջ, մտերմիկ համագործակցութեամբ մը, Աստուած-մարդկային ընտանեկան կեանքով մը, ինչպէս որ Յիսուս զայն մեզի առաջարկեց, Աստուած մը որ զթայ անոնց վրայ, որոնք կը տառապին, և բարձրացնէ զանոնք՝ որոնք կը մեղանչեն, որ նախասիրութիւն մը ունենայ լքեալներուն և խոնարհներուն համար, որ օրհնէ աշխատանքը, և աշխատաւորին համար պահանջէ արդար վարձքը, զոր պարտական են իրեն, որ համախըմբէ ազգերը եղբայրական միաբանութեան մը մէջ, մերձեցնէ հեռաւոր հոգիները, և միաւորէ ցեղերը յանուն Իրեն. Աստուած մը որ ըլլայ հայր մը, մեծաւոր մը, օրէնք մը, կապ մը, մտածում մը որ կը լուսաւորէ, սիրտ մը որ կ'սպասէ, վերջապէս Աստուած։

Վասնզի այս բոլորով է միայն որ քրիստոնէութեան ծոցին մէջ փթթած հոգի մը կրնայ ճանչնալ իր Աստուածը, Ան՝ որ իրեն կրնայ առաջարկուիլ իբրեւ ապաւէն մը, և որմէ ան պիտի կրնայ սպասել բան մը։

ՍԷՐԹԻՅԱՆԺ

Թրգմ. ԳՐԻԳՈՐ ԱՅԵՂԱՅ